Rytis Jonaitis, Irma Kaplūnaitė

Senkapis Vilniuje, Bokšto gatvėje 6

2011 m. LII MTS tęsė tyrimus sklype Bokšto g. 6, Vilniuje (*žr. ATL 2008 metais,* Vilnius, 2009, p. 149–157; *ATL 2009 metais,* Vilnius, 2010, p. 137–140; *ATL 2010 metais,* Vilnius, 2011, p. 129–134). Šiais metais detalieji archeologiniai tyrimai vykdyti sklypo R kieme. Tiriamas plotas buvo padalytas į 9 perkasas, tarp kai kurių paliekant kontrolines juostas. Nors tyrimų projekte buvo numatyta ištirti 950 m^2, ištirtas 661 m^2 plotas (1 pav.). Liko netirta dalis R kiemo R pusėje, prie XX a. tvoros, skiriančios sklypą nuo Maironio gatvės. Ateityje šią tvorą numatoma nugriauti, įrengiant įvažiavimą iš Maironio gatvės, tada ir bus baigti tyrimai šioje sklypo dalyje. Perkasų numeracija tęstinė (nuo 2009 m). Tyrinėtas vietos paviršius, nuo kurio matuoti visi gyliai, nuožulnėja R kryptimi, ir tik perkasose 25 bei 28 paviršius buvo lygus.

Perkasa 18 (100 m^2 ploto) buvo tiriama R kiemo V dalyje, jos Š riba sutapo su korpuso 3 P siena, V riba – su tvora, skiriančia sklypo R ir V kiemus (1 pav.). Perkasos ŠR dalyje, 70 cm gylyje buvo aptiktas krosnies pado fragmentas, mūrytas iš rausvos spalvos plytų bei pusplyčių, rištų rausvos spalvos moliu. Dalis ply-

1 pav. Tyrinėtų perkasų situacijos planas (PR 23 – perkasos numeris). R. Zilinsko brėž su I. Kaplūnaitės papildymais

Fig. 1. Situation plan of the excavated trenches (PR 23 – trench no.).

tų su braukomis. Pado fragmento dydis 200x 80 cm. Aptiktos keturios plytų eilės. Krosnies padas datuojamas XVII a. I puse – XVII a. viduriu.

1,6–2,3 m gylyje buvo pasiektas kapų horizontas. Jame buvo aptikti 48 kapai (2 pav.). Ši perkasa išsiskyrė kapų su akmenimis gausa. Akmenys buvo tiek šalia kapų, tiek ant skeletų. Akmenys ant skeletų rasti įvairiose vietose – ant kaukolės, krūtinės, dubens srityje. Pasitaikė kapų, kuriuose akmenys buvo tiek šalia skeleto, tiek ant jo. Dėl tokios akmenų padėties ant skeleto, manytume, galima iškelti keletą hipotezių. Pirma, šie akmenys galėjo būti kokie nors ženklai, buvę žemės paviršiuje ir žymėję kapo vietą. Vėliau, susmegus kapo duobei, akmenys atsidūrė virš skeleto. Reikia nepamiršti, kad kapo duobės įkasimas buvo negilus, iki 50 cm nuo buvusio žemės paviršiaus. Antra, po geltonos spalvos smėliu, kuriame aptikti beveik visi kapai, yra labai akmeningas žvyro sluoksnis. Taigi, labai tikėtina, jog kapavietės įrenginėjimo metu įžemyje aptikti akmenys galėjo būti suversti į tą pačią duobę. Trečioji priežastis galėjo būti ta, jog akmenys buvo dedami ant karstų, saugant mirusiuosius nuo žvėrių. Kadangi, kaip minėta, kapai įrengti labai negiliai, ši priežastis taip pat atrodo įtikinama. Ketvirtoji priežastis – akmenys būdavo dedami ant mirusiojo bijant, kad jis neprisikeltų ir netrukdytų gyviesiems.

Visi aptikti kapai buvo be įkapių. Tik viename kape 239 mirusiojo kojūgalyje buvo molinis apverstas puodas. Šioje perkasoje aptikti kapai preliminariai datuojami XIII a. pabaiga – XIV a.

Perkasa 20 (60 m^2 ploto) tirta centrinėje R kiemo dalyje. Perkasa ilgąja kraštine orientuota R–V kryptimi (1 pav.). Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje svyravo nuo 3 m perka-

2 pav. Kapai perkasoje 18 iš ŠR. R. Jonaičio nuotr.
Fig. 2. The burials in trench 18 as seen from the NE.

sos V dalyje iki 4,5 m R dalyje. Perkasos V dalyje, 2,7 m gylyje aptiktas krosnies pado (?) fragmentas. Jį sudarė iki 15 cm storio plūkto rausvo molio sluoksnis. Daugiau jokių archeologinių struktūrų ar kapų šioje perkasoje nerasta. Bokšto gatvės senkapis buvo viršutinėje Vilnios upės terasoje, o šioje perkasoje pats terasos pakraštys apėmė tik jos V dalį, todėl čia kapų ir neaptikta. Be to, perkasos įžemio struktūrą sudarė tarsi plūktas akmeningas žvyras, kuriame vargu ar buvo įmanoma laidoti mirusiuosius. Kultūrinis sluoksnis šioje perkasoje datuojamas XV–XX a.

Perkasa 21 (106 m² ploto) buvo tiriama kiemo PR dalyje, į P nuo perkasos 20. Ilgąja kraštine perkasa orientuota R–V kryptimi (1 pav.). Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje svyravo nuo 3 m perkasos V dalyje iki 7 m perkasos R dalyje. Perkasos R dalyje, 3,5–4 m gylyje atkastas, kaip spėjama, tvoros pamatas. Jis orientuotas ŠV–PR kryptimi. Pamato storis per plytą – iki 30 cm. Jis storėjo PR kryptimi – ŠV dalyje pamato storis buvo iki 20 cm, PR dalyje jis siekė iki 1 m. Pamatas mūrytas iš plytų bei akmenų, rištų rausvos spalvos moliu. Tvora turėjo būti medinė, kadangi pamato viršuje buvo labai tvarkingai sudėta gelsvos spalvos plytų eilė. Preliminariai pamatas datuojamas XVI a.

Į V nuo šio pamato, šlaite aptikti 2 kapų fragmentai. Šie kapai buvo už spėjamo senkapio ribų, taigi, tikriausiai laiko bėgyje jie nuslinko nuo viršutinės terasos. Nepavyko pastebėti ir šių kapų duobių perkasimų. Kultūrinio sluoksnio horizontas šioje perkasoje datuojamas XV–XX a.

Perkasa 23 (176 m² ploto) buvo tiriama R kiemo ŠR dalyje, palei buvusios katilinės P sieną, iki pat tvoros, skiriančios sklypą Bokšto g. 6 nuo Maironio gatvės (1 pav.). Ilgąja kraštine perkasa orientuota V–R kryptimi. Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje svyravo nuo 3 m perkasos V dalyje iki 7 m perkasos R dalyje. Perkasos Š dalyje beveik per visą jos ilgį aptiktas XIX a. kolektoriaus P sienos fragmentas, taip pat buvusio priestato pamatas, mūrytas iš gelsvos spalvos plytų, rištų kalkių skiediniu. Į Š nuo šio pamatėlio buvo akmenų grindinys. Pamatas ir grindinys datuojami XIX a. Perkasos R dalyje, 6,7 m gylyje aptiktas krosnies pado fragmentas. Padas mūrytas iš rausvos spalvos plytų bei pusplyčių, rištų rausvos spalvos moliu. Šalia krosnies aptikta medienos trūnėsių. Preliminariai krosnies padas datuojamas XVII a. I puse. Viršutinė terasa, kurioje buvo senkapis, į šią perkasą nepateko, liko į V nuo perkasos. Tačiau perkasos V dalyje aptikta nemažai žmonių kaulų iš suardytų palaidojimų. Kapai tikriausiai buvo suardyti į katilinę tiesiant šiluminę trasą. Kultūrinio sluoksnio horizontas šioje perkasoje datuojamas XV–XX a.

Perkasa 24 (104 m² ploto) buvo tiriama R kiemo PV dalyje, palei korpuso 2 R fligelio Š sieną ir tvorą, skiriančią sklypo kiemus (1 pav.). Ilgąja kraštine perkasa orientuota P–Š kryptimi. 50–70 cm gylyje atsidengė iš pirmo žvilgsnio netvarkingų pamatų grupė. Atsikasus visu perkasos perimetru paaiškėjo, kad tai gyvenamojo namo pamatai (3 pav.). Jie mūryti iš gelsvos ir rausvos spalvos plytų bei vidutinio dydžio akmenų, rištų kalkių skiediniu. Dalis plytų su braukomis. Pastatas galėjo būti su kolonomis – perkasos R dalyje aptikti 2 taisyklingo keturkampio formos pamatai – kolonų pagrindas. Tai, kad pastatas buvo gyvenamas, rodo jame aptiktas krosnies fragmentas. Krosnis mūryta iš rausvos spalvos plytų su braukomis, rištų rausvos spalvos moliu. Preliminariai pastatas datuojamas XVII a. pra-

3 pav. Buvusio užstatymo fragmentai perkasoje 24 iš ŠR. R. Jonaičio nuotr.

Fig. 3. Fragments of a former building in trench 24 as seen from the NE.

džia – viduriu. Gilinantis toliau, 2 m gylyje buvo pasiektas senkapio horizontas. Kapai buvo tik perkasos ŠV dalyje, ten, kur yra viršutinė Vilnios terasa. Likusioje perkasos dalyje stebimas staigus perkritimas į R pusę.

Šioje perkasoje aptikti 9 kapai. Vienas kapas buvo dvigubas – laidota į tą pačią duobę, kas rodo stiprius šeimyninius ryšius. Keli kapai buvo su įkapėmis. Kape 312 aptiktas apgalvis, sudarytas iš austos juostelės, siuvinėtos karoliukais, ir žiedas. Kape 315 rasta aprangos (?) detalė, galbūt papuošimas. Taip pat šiame kape aptikti 3 žiedai – pinta priekine dalimi, platėjančia priekine dalimi ir žiedas su tuščiavidure dėžute. Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje svyravo nuo 1,3 m perkasos V dalyje iki 3,5 m R dalyje.

Perkasa 25 (40 m^2 ploto) tirta R kiemo V dalyje, tarp korpuso 3 Š sienos ir buvusios katilinės (1 pav.). Ilgąja kraštine perkasa orientuota P–Š kryptimi. 70–90 cm gylyje buvo atidengti pastato, aptikto 2006–2007 m. korpuse 3, pamatų tęsinys. Pavyko nustatyti visą pastato formą bei dydį. Jis buvo stačiakampio formos, apie 45 m^2 ploto, iki 60 cm storio sienomis. Pastato viduje aptiktas grindinys. Kol kas pastato paskirtis lieka neaiški. Preliminariai jis datuojamas XV–XVI a. sandūra. Užfiksavus bei išardžius grindinį, po juo atsidengė akmenų sankaupa. Akmenys buvo vienas šalia kito, todėl iš pirmo žvilgsnio atrodė tarsi netvarkingai sudėtas grindinys. Nuėmus šiuos akmenis, buvo pasiektas senkapio horizontas. Šioje perkasoje, kaip ir šalia esančioje perkasoje 18, kapai išsiskyrė akmenų gausa. Jie buvo tiek šalia kapų, tiek ant griaučių. Vienoje vietoje fiksuota daug vaikų bei paauglių kapų. Iš viso perkasoje aptikta 13 kapų. Tik viename iš

4 pav. Kapas 347 perkasoje 26 iš R. R. Jonaičio nuotr.
Fig. 4. Burial 347 in trench 26 as seen from the E.

jų buvo įkapė – vaiko kape 317 aptiktas žiedas pinta priekine dalimi. Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje buvo iki 2,2 m, jis datuojamas XIII a. pabaiga – XX a.

Perkasa 26 (30 m^2 ploto) tirta R kiemo V dalyje. Perkasos P kraštinė sutapo su perkasos 24 Š kraštine (1 pav.). Ilgąja kraštine perkasa orientuota V–R kryptimi. 1,2–1,4 m gylyje buvo pasiektas senkapio horizontas, kurio paviršiuje buvo daug akmenų. Kaip ir tikėtasi, po akmenimis buvo kapai. Iš viso šioje perkasoje aptikta 17 kapų – visi be įkapių. Šioje perkasoje rastas ir vienas kapas, išsiskiriantis iš bendro senkapio konteksto – kape 347 40–45 m. moteris palaidota ant pilvo (4 pav.). Tokią mirusios padėtį sietume su jos ligomis, kurių nustatyta net kelios, ypač sąnarių ir stuburo. Tikriausiai laidoti tradicinėje padėtyje jos tiesiog nebuvo įmanoma. Kultūrinio sluoksnio storis šioje perkasoje buvo 1,7–1,9 m, jis datuojamas XIV a. pradžia – XX a.

Perkasa 27 (47 m^2 ploto) buvo tiriama R kiemo V dalyje. Perkasos P kraštinė sutapo su perkasos 26 Š kraštine, o Š kraštinė – su perkasos 18 P kraštine (1 pav.). Ilgąja kraštine perkasa orientuota V–R kryptimi. 90–100 cm gylyje rastas vidutinio dydžio akmenų grindinio fragmentas. Preliminariai grindinys datuojamas XVII a. pradžia – viduriu. 1,5–1,9 m gylyje pasiektas senkapio horizontas. Čia, kaip ir šalia buvusiose perkasose, kapai išsiskyrė akmenų gausa. Šioje perkasoje aptikti 25 kapai. Visi jie buvo be įkapių. Dalis kapų buvo dvigubi – stengtasi laidoti į tą pačią duobę. Kultūrinis sluoksnis šioje perkasoje buvo iki 2 m storio, jis datuojamas XIII a. pabaiga – XX a.

Perkasa 28 (28 m^2 ploto) tirta R kiemo centrinėje dalyje, tarp perkasų 18, 20, 23 ir 25. Perkasos V kraštinė sutapo su perkasos 18 R kraštine. Ilgąja kraštine perkasa orientuota P–Š kryptimi. 50–70 cm gylyje rastas krosnies fragmentas. Krosnis mūryta iš rausvos bei gelsvos spalvos plytų su braukomis, rištų rausvos spalvos moliu. Be krosnies, šioje perkasoje buvo aptikti 7 kapai be įkapių. Kultūrinis sluoksnis šioje perkasoje buvo iki 1,8 m storio, jis datuojamas XIII a. pabaiga – XX a.

Prieš tyrimų pradžią jau buvo žinoma, kad R kieme kultūrinio sluoksnio storis iki 7,5 m, todėl tarp perkasų buvo paliekamos plačios kontrolinės juostos, savo plotu prilygstančios kai kurioms perkasoms.

Kontrolinė juosta 1 (14 m^2 ploto) tirta R kiemo P dalyje, tarp perkasų 21 ir 24. Kontrolinės juostos viršutinėje dalyje buvo šiluminė trasa. Nukasus kontrolinę juostą iki įžemio (balto smėlio), jame išryškėjo keli kontūrai,

5 pav. Kapai 334–336 kontrolinėje juostoje 1 iš Š. R. Jonaičio nuotr.

Fig. 5. Burials 334–336 in baulk 1 as seen from the N.

primenantys kapų duobes, nors kontrolinė juosta buvo gerokai nutolusi nuo viršutinės terasos, kurioje išsidėstęs senkapis. Be to, ši vieta yra šlaite, žemiau paties senkapio. Tačiau pradėjus preparuoti paaiškėjo, kad čia yra 3 kapai. Savo orientacija jie išsiskyrė iš bendro senkapio kapų konteksto. Kapai orientuoti Š–P, V–R ir ŠV–PR kryptimis (5 pav.). Juose palaidoti 2 vyrai ir vaikas. Kyla klausimas – kodėl jie palaidoti už senkapio ribų ir kodėl jų orientacija įvairi? Kol kas atsakymas nerastas.

Kontrolinė juosta 2 (19 m^2 ploto) tirta R kiemo centrinėje dalyje, tarp perkasų 20 ir 21. Tiriant šią kontrolinę juostą buvo aptiktas tvoros pamato, atkasto perkasoje 21, tęsinys. Čia pamatas tęsėsi Š–P kryptimi. Jo plotis buvo per plytos storį – 30 cm. Pamatas mūrytas iš vidutinio dydžio akmenų bei puspl yčių, rištų moliu. Dalis plytų buvo su braukomis. Kapų šioje sklypo dalyje neaptikta.

Kontrolinė juosta 3 (24 m^2 ploto) tirta R kiemo centrinėje dalyje, tarp perkasų 20 ir 23. Nukasinėjant šią kontrolinę juostą fiksuoti tokie patys sluoksniai kaip ir greta esančiose perkasose. Jokių archeologinių struktūrų ar kapų čia neaptikta.

Kontrolinė juosta 4 (12 m^2 ploto) tirta R kiemo Š dalyje, tarp perkasų 23 ir 25. Kontrolinės juostos viršutinėje dalyje buvo šiluminė trasa. Nukasus kontrolinę juostą iki kapų horizonto, atidengtas maišytas sluoksnis, kuriame buvo daug kaulų iš suardytų palaidojimų. Šio sluoksnio storis buvo iki 50 cm. Šiluminė trasa buvo 1 m aukščiau senkapio horizonto, todėl šis sluoksnis tikriausiai atsirado pastato, aptikto perkasoje 25, statybos metu. Šiame sluoksnyje kaulai buvo išsidėstę be jokios

tvarkos, tačiau pasitaikė ir išimčių. Keli skeletų fragmentai fiksuoti anatominėje padėtyje. Tai leidžia daryti prielaidą, jog namo statybos laikotarpiu ant jų dar buvo likę minkštųjų audinių. Taigi, žmonės, statę šį namą, greičiausiai nebuvo labai religingi. Sveikų kapų šioje kontrolinėje juostoje neaptikta.

R kiemo tyrimų metu pavyko tiksliai nustatyti senkapio R ribos atkarpą. Ši riba sutapo su viena iš Vilnios upės terasų, kuri labai aiškiai atsekama per visą R kiemą. Skyrėsi ir įžemis – senkapio horizonte tai buvo geltonos spalvos smėlis, o žemiau terasos įžemio struktūrą sudarė baltos spalvos tarsi sterilus smėlis. Visi kapai aptikti tik viršutinėje terasoje, išskyrus vieną grupinį palaidojimą po kontroline juosta 1. Taip pat pavyko atkasti visą pastato, aptikto dar 2006–2007 m. tyrimų metu, pamatą. Patikslinta ir seniausia centrinė senkapio dalis – ji užima teritoriją aplink korpuso 3 Š dalį ir apie 20 m į Š nuo jo. Kol kas lieka neaiški tvoros, aptiktos perkasoje 25, paskirtis. Tikėtina, kad tolesni tyrimai R kiemo R dalyje padės atsakyti ir į šį klausimą.

Visi radiniai perduoti į LNM restauravimo centrą.

The Old Cemetery at Bokšto St. 6, Vilnius

In 2011, the LII MTS continued its detailed excavation, begun in 2006, at Bokšto St. 6. 661 m^2 were excavated in the plot's E courtyard (Fig. 1), exposing the foundation of a 17th-century building (Fig. 3) and fragments of three coeval ovens. 124 burials were discovered in the old cemetery horizon that was found in the W part of the courtyard (Fig. 2). The individuals had been buried in an extended supine position, with only the 40–45 year-old female in burial 347 interred prone (Fig. 4). The heads in the majority of the burials were to the W, with only three burials (334–336) oriented in N–S, W–E, and NW–SE directions (Fig. 5). Stones had been placed in many burials. Only several burials (239, 312, 315, 317) contained grave goods: chaplets, rings, and a clay pot. The precise location of a segment of the cemetery's E boundary was successfully determined during the excavation. It coincided with the Vilnia's upper terrace. The burials date to the late 13th–15th centuries. The cultural layer horizon was 1.3–7 m thick in this courtyard and dates to the 15th–20th centuries.

Vytautas Juškaitis

Žagarės senkapis

2011 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais Žagarės (Joniškio r.) senamiestyje, Švėtės gatvėje, vykdant archeologinius tyrimus būsimų vandentiekio ir kanalizacijos magistralinių tinklų vietose, aptikti griautiniai žmonių kapai. Senkapio vietoje ištirtos 6 perkasos, iš viso 277 m^2 (1 pav.). Šis senkapis datuojamas XVI a. Aptikti 38 kapai, orientuoti įvairiomis kryptimis, galvomis į ŠR, PV, V, ŠV, PR, R. Kapai labai apardyti tiesiant Švėtės gatvę. Kai kurie iš jų aptikti vos 20–30 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Dauguma mirusiųjų palaidoti su įkapėmis.

Kapas 1 orientuotas R–V kryptimi, labai apardytas. Šiame kape aptikta vienintelė įkapė – geležinis peilis. Vaiko *kapas 2* be įkapių. Griaučiai prastai išlikę. Jis orientuotas ŠV–PR kryptimi. *Kapas 3* labai apardytas. Jame aptikta geležinė vinis, 3 vario lydinio žiedai, lokio nago amuletas ir plokštinė segė. *Kapai 4 ir 5* yra tame pačiame kontūre. Abu mirusieji palaidoti galvomis į ŠV. Šiuose kapuose įkapių